

METODEUNDERVISNINGEN PÅ EN NY STUDIEORDNING – DISKUSJONS- NOTAT FRA DEKANATET 27. APRIL 2018

1. Innledning

Arbeidet med en ny studieordning på fakultetet har avdekket at metodeundervisningens innhold, omfang og plassering på studiet er et nøkkelspørsmål som må løftes frem til særskilt drøftelse. Fakultetsstyret sluttet seg til dette i møtet 6. februar 2018, hvor det ble uttalt at man må se nærmere både på innholdet av metodeemnene og plasseringen av dem i studieordningen, og at styret ønsker en egen prosess knyttet til dette.¹

Formålet med herværende diskusjonsnotat er å redegjøre for metodeundervisningen på dagens studieordning, gi en oversikt over de ulike reformforslagene som hittil har vært lansert og skissere noen alternativer som kan danne utgangspunkt for den videre diskusjonen.

Innledningsvis kan det være grunn til å understreke at ulike syn på metodeundervisningen på studiet ikke innebærer reell uenighet om viktigheten av at studentene våre i løpet av studieløpet tilegner seg metodiske ferdigheter. Som det fremgår av den eksisterende læringsutbyttebeskrivelsen for masterprogrammet i rettsvitenskap, skal studentene etter å ha gjennomført hele studieprogrammet kunne anvende juridisk metode «til selvstendig å analysere, drøfte og ta standpunkt til juridiske problemstillinger». Dette innebærer nærmere bestemt at kandidatene kan

- i) innhente og systematisere rettslig relevant materiale, og på grunnlag av dette identifisere juridiske problemstillinger og sammenhenger;
- ii) foreta en selvstendig analyse av juridiske problemstillinger på en grundig, helhetlig, kritisk og
- iii) balansert måte og resonnerer seg frem til et faglig forsvarlig standpunkt gjennom avklaring av spenninger mellom ulike typer gyldige argumenter og mellom underliggende rettslige og samfunnsmessige verdier.²

Læringsutbyttebeskrivelsen gjør det også klart at kandidatene skal ha tilegnet seg metodiske ferdigheter som setter dem i stand til å løse juridiske problemstillinger også utenfor de rettsområdene som er del av dagens studieprogram. Som påpekt i dekanatets diskusjonsnotat av 8. desember 2017 ser vi ingen grunn til å endre dagens læringsutbyttebeskrivelse på disse punktene.³ Forslag i den retning er heller ikke fremkommet i diskusjonen i kjølvannet av diskusjonsnotatet. Uenighetene knyttet til metodeundervisningen handler derfor langt på vei om hvordan studieprogrammet bør legges opp for at studentene best skal kunne tilegne seg de påkrevde metodiske ferdighetene.

¹ Sak S 4/18, tredje kulepunkt i protokollen (oppsummering av diskusjonen i styret).

² Se <http://www.uib.no/studieprogram/MAJUR#uib-tabs-kva-larer-eg>

³ Diskusjonsnotatet «Reform av/endringer i studieordningen?», 8.12.2017, punkt 3.

Full enighet om metodeundervisningens innhold er det likevel ikke. Det er nok ulike oppfatninger om, og i så fall i hvilket omfang, det bør ryddes plass på studieprogrammet til «perspektivfag» som rettsøkonomi, rettsfilosofi, retts sosiologi mv. Fra flere hold er det også tatt til orde for at en ny studieordning bør inkludere et emne som mer generelt setter studentene i stand til å vurdere argumentasjonsverdien av empirisk kunnskap som er frembrakt av andre vitenskaper.

2. Oversikt over dagens metodeundervisning

Alle emner på dagens studieordning bidrar til studentenes metodiske ferdigheter. Av i alt 300 studiepoeng er bare 18 satt av til rene metodeemner – JUS 114 *Juridisk metode* (8 sp) og JUS 133 *Rettskjelde- og metodelære* (10 sp). Selv om man utvider kretsen av metodeemner til å inkludere de fakultetstilpassede versjonene av *ex.phil.* (*EXPHIL-JUS*, 10 sp) og *ex.fac.* (*Juridisk forprøve*, 10 sp), samt også JUS134 *Retts historie og komparativ rett* (10 sp), kommer man «bare» opp i 48 studiepoeng. Det sier seg selv at innlæringen av metodiske ferdigheter for en stor del skjer gjennom de ulike rettsdogmatiske emnene som inngår i studieprogrammet. Dette gjenspeiles i de ulike emnenes læringsutbyttebeskrivelser. For å ta tre av emnene på første studieår som eksempler: Etter å ha gjennomført JUS111 *Forvaltningsrett I* skal studentene blant annet kunne drøfte forvaltningsrettslige saksbehandlingsspørsmål både hvor det rettslige grunnlaget er lovfestet og ulovfestet. Etter å ha gjennomført JUS112 *Arve- og familierett* skal studentene kunne foreta en selvstendig analyse av ulike familie- og arverettslige problemstillinger på en grundig, helhetlig, kritisk og balansert måte, og kunne drøfte enkelte familie- og arverettslige spørsmål i et rettspolitisk perspektiv. Etter å ha gjennomført JUS113 *Kontraktsrett I* skal studentene kunne resonnerer seg frem til et faglig forsvarlig standpunkt på kontraktsrettslige spørsmål innenfor emnene kontraktsrettslig binding, tolking, ugyldighet, lemping og representasjon.

Metodefokuset fortsetter på de andre studieårene, f.eks. ved at de metodiske følgene av hhv. det forvaltningsrettslige og det strafferettslige legalitetsprinsippet står sentralt på JUS123 *Forvaltningsrett II* og JUS241 *Strafferett*, eller ved at de metodiske utfordringene på ulovfestet område vies særlig oppmerksomhet på JUS122 *Skadebot* og JUS124 *Tingsrett*. Et emne med et særlig klart metodefokus er JUS243 *Allmenn formuerett*, hvor læringsutbyttebeskrivelsen slår fast at studentene skal lære seg å skille tydelig mellom individuelle godhetsvurderinger av resultat og spørsmålet om hva som gir gode generelle regler, forstå og nyttiggjøre seg den særlige betydningen grunnleggende formuerettslige hensyn og prinsipper har for fastleggelse av innholdet i rettsregler og kunne løse ukjente sentrale problemstillinger i privatretten uten tidligere å ha vært kjent med det aktuelle kildematerialet.

To emner som fortjener særskilt oppmerksomhet er JUS121 *Norske og internasjonale rettslige institusjoner* og JUS135 *Rettsstat og menneskerettigheter*, som i fellesskap bærer hovedansvaret for at studentene tilegner seg de metodiske ferdigheter som trengs for å håndtere konstitusjonelle spørsmål og spørsmål knyttet til folkerettslige, EU/EØS-rettslige og EMK-rettslige forpliktelser, inkludert spørsmål om de internasjonale forpliktelsesens betydning for tolkningen av norsk rett. Grunnlaget som legges i disse to emnene følges opp i flere andre emner, både rettsdogmatiske emner med tydelige folkerettslige/europaretslige innslag og, i hvert fall i en viss grad, i JUS133 *Rettskjelde- og metodelære*.

Siste element i studentenes opplæring i juridisk metode skjer som ledd i arbeidet med masteroppgaven. Av læringsutbyttebeskrivelsen til JUS399 *Masteroppgave* (30 sp) heter det blant annet at studentene skal tilegne seg avansert kunnskap om de særskilte metodiske utfordringene på fagområdet,

kunne bruke juridisk metode på en selvstendig måte og kunne skille mellom rettsdogmatiske og rettspolitiske analyser i juridisk arbeid, herunder kritisk å vurdere gjeldende rett og drøfte behovet for endringer.

Den mest avanserte opplæringen i juridisk metode på masterprogrammet er JUS397 *Forskerlinjen*, som med virkning fra studieåret 2018/2019 har fått et tillegg på 10 sp viet metodespørsmål.

For diskusjonen om metodeundervisningens innhold, omfang og plassering i en eventuell ny studieordning er det likevel særlig viktig med oppdatert kjennskap til innholdet i de fem emnene på dagens masterprogram som har et mer direkte metodefokus: de fakultetstilpassede versjonene av ex.phil. (*EXPHIL-JUS*) og ex.fac. (*Juridisk forprøve*), JUS 114 *Juridisk metode*, JUS 133 *Rettskjelde- og metode-lære* og JUS134 *Rettshistorie og komparativ rett*.

Studentenes første møte med juridisk metode i en noe videre forstand skjer allerede på den fakultetstilpassede versjonen av ex.phil.⁴ Av læringskravene fremgår det at studentene etter å ha gjennomført EXPHIL-JUS skal mestre anvendelse av filosofiske begrep i analytisk og prinsipiell drøftelse av rettslige problemstillinger, språk- og argumentasjonsteori på tekster i det juridiske feltet og grunnleggende normer for skriftlig og muntlig akademisk framstilling, som klarhet, selvstendighet og redelig bruk av kilder. Hovedlitteraturen er Kjetil Skjerve, *Rettsfilosofi* (kompendium, 240 tekstsider) og Eivind Kolflaath, *Språk og argumentasjon - med eksempler fra juss* (Bergen, 2004).

Juridisk forprøve (EXFAC) undervises parallelt med ex.phil. og er ment å bygge en metodeplattform, det vil si grunnkunnskap om retten og juridisk metode, slik at studentene rustes for arbeid med materielle rettsregler og rettsfelt i senere emner, jf. følgende utdrag fra de emneansvarliges omtale av emnet (redegjørelse fra Ragna Aarli og Synne Sæther Mæhle, inntatt i sin helhet som Vedlegg 1 til dette notatet):

«Hovedformålet med kurset er å bygge en metodeplattform, det vil si grunnkunnskap om retten og juridisk metode, slik at studentene rustes for arbeid med materielle rettsregler og rettsfelt i senere kurs. Metodeplattformen bygges opp ved et gjennomgående fokus på utvalgte grunntrekk ved juridisk metode, som at rettsanvendelse er ordlydsorientert og løsningsrettet og at høyesterettspraksis kan ha prejudikativ virkning. Rettsstatens siktemål og rettsanvenderes ansvar for å anvende retten på en måte som høster legitimitet i samfunnet, blir presentert som begrunnelse for at vi har en juridisk metodelære og innholdet av denne. Exfac legger med andre ord grunnsteinen i jusstudiet generelt og i arbeidet med juridisk metode spesielt.

[...] Når kurset er avsluttet, skal studentene ha grunnkunnskap om juridisk metode, forståelse for at juridisk metode utvikles i et tett samspill mellom rett og samfunn, og nok ferdigheter til å kunne løse enkle rettsspørsmål.»

Kjernelitteraturen er Synne Sæther Mæhle og Ragna Aarli, *Fra lov til rett* (2. utg., 2017). Nesten halvparten av bokens 335 tekstsider (s. 160-310) gir en grunnleggende innføring i juridisk metode. Hovedtemaene som blir behandlet i denne delen av boken er rettslig argumentasjon (kapittel 7 – over-

⁴ Emnet finnes i to varianter, EXPHIL-JUSEM og EXPHIL-JUSEKS, men forskjellen mellom dem er begrenset til prøvingsformene (seminaroppgaver vs. skoleeksamen). I notatet her brukes fellesbetegnelsen EXPHIL-JUS.

sikt over rettsanvendelsesprosessen); rettskildene (kapittel 8); rettskildeprinsippene (kapittel 9); vurderinger som ledd i rettsanvendelse (kapittel 10); tolkningsresultater (kapittel 11) og faktumfastsettelsen (kapittel 12)

Kort tid senere på første studieår møter studentene igjen juridisk metode på JUS 114 *Juridisk metode*.⁵ Emneansvarlig, Erik Monsen, sammenfatter emnet som følger (hans redegjørelser er i sin helhet inntatt som vedlegg 2 til dette notatet):

«Kursets innhold er grunnleggende sett ikke så veldig annerledes enn tidligere tiders kurs i «Rettskildelære», i alle fall hva gjelder fokus på relevans-, slutnings- og vektprinsipper, men læreboken og undervisningen er på mange måter innrettet annerledes ved at det er et tydelig fokus på metodelærens verdimeslige fundament (som en «rød tråd»), ulike hjemmelsskrav, og henholdsvis identifisering og fortolkning av primært rettsgrunnlag, og derigjennom slike ulike rettsanvendelsesprosesser som bl.a. lovtolkningsprosessen, analogisk anvendelse av lovregel, anvendelse av ulovfestet rett. Kurset tilbyr ikke noen «slavisk» gjennomgang av ulike rettskilder, men har tvert om et mer «operativt» tilsnitt, idet det teoretiske metodestoffet ikke bare blir undervist som sådant, men også blir satt inn i strukturer som er egnet til å belyse viktig operasjonalisering av metodestoffet. At studentene også blir i stand til å reflektere omkring hva som er hensiktsmessige strukturer for å besvare praktiskumsoppgaver (og andre oppgavetyper), er en gunstig bi-effekt av kurset.»

Kjernelitteratur er Monsens bok *Innføring i juridisk metode og oppgaveteknikk*. Studentene oppfordres til å lese også Hans Petter Gravers artikkel «I prinsippet prinsipiell – om rettsprinsipper» (TfR 2/2006), og Magnus Aarbakkens artikkel «Harmonisering av rettskilder» (TfR 1966).

Etter at emnet er gjennomført skal studenten kunne i) redegjøre for sentrale relevans-, slutnings- og vekt-/harmoniseringsprinsipper; ii) redegjøre for prinsippene for lovtolkning, prinsippene for anvendelse av ulovfestet rett og prinsippene for regeldanning på «lovtomt» område; og iii) redegjøre for prinsippene for løsning av tilfeller av motstrid mellom rettsregler, jf. læringsutbyttebeskrivelsen.

Studentenes neste, og siste, møte med et rent metodeemne kommer på siste semester på tredje studieår i form av JUS 133 *Rettskjelde- og metodelære* (10 sp). Målsetningen med dette emnet er å bygge videre på den praktiske beherskelsen av rettskilde- og metodelæren på ulike fagområder som studentene har tilegnet seg gjennom de rettsdogmatiske emnene de har møtt tidligere på studiet. Rettskilde- og metodespørsmålene rendyrkes for å gi en bedre forståelse av karakteren av og grunnlaget for rettsanvendelsen mer generelt. Emnets læringsutbyttebeskrivelse er omfattende og ambisiøs. Etter at emnet er gjennomført, forventes studenten å ha følgende ferdigheter:

- *kunne gjennomføre en analyse av et rettsspørsmål, praktisk eller teoretisk, på en måte som er i samsvar med grunnleggende juridisk metode, og som samtidig representerer en problemformulering og argumentasjon som er tilpasset det konkrete rettsområdet og typetilfellet. Studenten skal kunne klarlegge og balansere mot hverandre sentrale grunnleggende verdier i rettssystemet og samfunnet på en så bevisst og grundig måte at det i størst mulig grad sikrer*

⁵ I dag er det bare ett emne (JUS 121 *Forvaltningsrett I*) mellom Ex.fac. og JUS 114. Dette er en konsekvens av blokkinnstillingen av undervisningsopplegget på studieordningen, kombinert med den omstendighet at JUS 114 er plassert først på annet semester på første studieår.

den indre koherensen i rettssystemet, og samtidig gir et godt resultat i konkrete tilfeller.

- kunne overføre den analytiske tilnærmingen som er nevnt i foregående punkt, fra kjente til ukjente rettsområder, både nasjonalt og internasjonalt, for på den måten å være mest mulig tilpasset stadig mer komplekse og varierte juridiske problemstillinger i samfunnet.
- kunne foreta juridiske analyser med bevissthet og ansvarsfølelse i relasjon til hvordan egne individuelle valg og vurderinger er av betydning for innholdet i argumentasjonen og standpunktet, og hvordan dette innebærer et etisk ansvar.
- kunne delta i diskusjoner på et høyt teoretisk nivå i det juridiske miljøet, med tanke på problematisering av grunnleggende verdier og sammenhenger på ulike rettsområder, og med tanke på å utvikle en dypere forståelse av metodiske problemstillinger.
- kunne bruke forståelsen og problematiseringen av grunnleggende rettslige verdier og sammenhenger i rettssystemet som er oppnådd på kurset, til å gi substansielle bidrag til samfunnsdebatten knyttet til rettslige spørsmål og samfunnsspørsmål.

Emneansvarlig Knut Martin Tande har oppsummert emnets fire hovedtema som følger: 1) Problemformulering og argumentasjon med utgangspunkt i rettskildeprinsippene; 2) Kvalitetssikring av rettslige valg og vurderinger med utgangspunkt i ulike teoretiske grunnposisjoner i metodelæren; 3) Juridisk metode i lys av internasjonaliseringen av norsk rett og 4) Rettsanvenderens individuelle ansvar for kvalitetssikring av valg og vurderinger (hans redegjørelser er i sin helhet inntatt som vedlegg 3 til dette notatet).

Kjernelitteraturen er Nils Nygaard, *Rettsgrunnlag og standpunkt* (Bergen 2007), utvalgte deler av Finn Arnesen og Are Stenvik, *Internasjonalisering og juridisk metode* (Oslo 2015), og Tandes artikkel «Individuelle valg og vurderinger i rettsanvendelsesprosessen», *Jussens Venner* 2011. Til dette kommer en lang liste med tilleggslitteratur.

I en redegjørelse for metodeundervisningen på dagens studieordning hører også JUS134 *Rettshistorie og komparativ rett* med. Gjennom rettshistoriske og komparative studier får studentene dypere forståelse for dagens norske rettskultur. Fra emnets læringsutbyttebeskrivelse hitsettes følgende:

«Føremålet med JUS134: Rettshistorie og komparativ rett er å setja studentane i stand til å finna og bruka gjeldande rett i ein periode med rettsleg internasjonalisering der rettskulturell innsikt, tufta på rettshistorisk og komparativ kunnskap, har vorte ein del av juridisk metode som forståingsreiskapar når ein handsamar norsk rett produsert innanfor norske jurisdiksjonsgrenser, norsk rett produsert innan norske jurisdiksjonsgrenser men med utgangspunkt i rettskjelder produsert utanfor, og norsk rett produsert utanfor norske jurisdiksjonsgrenser.»

I en oversikt over metodeundervisningen i videre forstand hører også fakultetets etikkurs med (JUSE-TIKK), selv om det ikke gir noen studiepoeng. Kurset går over to fulle dager og arrangeres både i høstsemesteret og i vårsemesteret.

3. Oversikt over metodeundervisningen i Oslo og Tromsø

Metodeundervisningens innhold, omfang og plassering på dagens studieordning i Oslo og Tromsø har klare likhetstrekk med den eksisterende ordningen i Bergen, men det er også interessante forskjeller.

Hverken i Oslo og Tromsø ser det ut til at ex.phil. er tilpasset de enkelte fakultetene, med den konsekvens at ex.phil. ikke løfter drøftelse av rettslige problemstillinger og juridiske tekster frem på samme måte som hos oss.⁶

I Oslo er den rettsvitenskapelige varianten av EXFAC lagt til første semester på annet studieår. Emnet tar opp enkelte hovedspørsmål fra rettsfilosofien, rettsteoretiske spørsmål aktualisert av nyere trekk ved rettsutviklingen og enkelte spørsmål vedrørende språk og argumentasjon som er særlig relevante for jurister.⁷ Sammenlignet med vår EXFAC fremstår EXFAC i Oslo som noe bredere orientert, med den følge at emnet i mindre grad enn hos oss fremstår som et metodefag i tradisjonell forstand. Dette gjenspeiles også i at EXFAC i Oslo ikke kommer før på tredje semester.

EXFAC i Tromsø undervises på første semester på 1. studieår og fremstår som langt på vei sammenfallende med vår variant av EXFAC.⁸

I Oslo finnes det bare ett frittstående metodeemne – JUS4111 *Metode og etikk*.⁹ Emnet er samlet på 10 sp, fordelt på 7 sp metode og 3 sp etikk. Det er plassert på annet semester på 4. studieår. Selv om emnet kommer ett år senere på studiet enn JUS133 *Rettskjelde- og metodelære*, fremstår de to emnene som sammenlignbare. Målsetningen med dem er å bygge videre på den praktiske rettskilde- og metodelæren på ulike fagområder som studentene har tilegnet seg gjennom de rettsdogmatiske emnene de har møtt tidligere på studiet. Plasseringen på annet semester på 4. studieår medfører imidlertid at studentene ved UiO har en noe bredere erfaringsbakgrunn enn det våre studenter har når de gir seg i kast med JUS133.

Den reelle betydningen av at det i Oslo ikke finnes et frittstående metodeemne tidligere på studieprogrammet, må ikke overdrives. Emnet JUS1111 *Privatrett I* (avtale- og erstatningsrett, i alt 20 sp), som ligger på første semester 1. studieår, inneholder en innføringsmodul kalt «Rettskilder til fots» (1 sp),¹⁰ og emnet JUS1211 *Privatrett II* (30 sp), som ligger på annet semester på 1. studieår, inneholder, foruten tingsrett (11 sp) og arve- og familierett (12 sp), en bolk om juridisk metodelære, anslått til 7 sp.¹¹ Både med tanke på innhold, omfang og plassering synes dette temmelig likt JUS133 hos oss.

På 3. studieår i Oslo ligger emnet JUS3220 *Rettshistorie* (8 sp), som nok har en noe annen innretning enn JUS134 *Rettshistorie og komparativ rett* hos oss, men hvor den overordnede målsetningen likevel er temmelig lik: Rettshistoriefaget i Oslo er et juridisk dannelsesfag som skal gi studentene kunnskap om den moderne rettens historiske bakgrunn og internasjonale karakter, for slik å bidra til forståelse for rettslige endringsprosesser i en stadig mer internasjonalisert verden.¹²

⁶ Oslo: <https://www.uio.no/studier/emner/hf/ifikk/EXPHIL03/index.html>

Tromsø: https://uit.no/utdanning/emner/emne?p_document_id=566875

⁷ <https://www.uio.no/studier/emner/jus/jus/JFEXFAC04/index.html>

⁸ Kjernelitteraturen er også den samme: Synne S. Mæhle og Ragna Aarli, *Fra lov til rett*, 2017.

⁹ <http://www.uio.no/studier/emner/jus/jus/JUS4111/index.html>

¹⁰ <http://www.uio.no/studier/emner/jus/jus/JUS1111/index.html>

¹¹ <https://www.uio.no/studier/emner/jus/jus/JUS1211/index.html>

¹² <http://www.uio.no/studier/emner/jus/jus/JUS3220/index.html>

På 4. studieår, i samme semester som alt nevnte JUS4111 *Metode og etikk*, har imidlertid fakultetet i Oslo funnet plass til et obligatorisk perspektivfag på 10 sp: Studentene må her enten ta JUS4121 *Rettsøkonomi*, JUS4122 *Retts sosiologi* eller JUS4123 *Rettsfilosofi*.

Dersom man summerer opp, har Oslo følgelig avsatt 56 studiepoeng til ikke-dogmatiske emner, mot 48 hos oss. Denne forskjellen til tross: Også i Oslo er det klart nok at innlæringen av metodiske ferdigheter for en stor del skjer gjennom de ulike rettsdogmatiske emnene som inngår i studieprogrammet, noe som også i Oslo gjenspeiles i de ulike emnenes læringsutbyttebeskrivelser.

I Tromsø finnes det ingen frittstående metodeemner ettersom studieprogrammet fremdeles er delt inn i fire større avdelinger. På 1. avdeling inngår ingen metodeemner ut over den alt omtalte EXFAC. På 2. avdeling inngår rettshistorie (8 sp)¹³ og på 3. avdeling inngår emnet juridisk metode og etikk (15 sp).¹⁴ På 4. avdeling inngår et metode- og perspektivfag på i alt 15 sp, sammensatt av juridisk metodelære (2 sp), etikk (2 sp), menneskerettigheter (6 sp) og enten retts sosiologi eller rettsfilosofi (5 sp).¹⁵ Dersom man summerer opp dette har Tromsø avsatt 52 studiepoeng¹⁶ til ikke-dogmatiske emner, mot 48 hos oss.

4. Studieordningskomiteens forslag

I sitt forslag til ny studieordning gikk Studieordningskomiteen bort fra dagens modell med egne metodeemner på 1. og 3. studieår. Komiteen ryddet imidlertid samtidig plass til et eget emne i «Rettslig argumentasjon og beslutning» på 10 studiepoeng, plassert på 2. studieår, som var forutsatt å ta opp metodiske spørsmål knyttet til rettslig argumentasjon og konsekvensene av ulike rettslige løsninger. I Delinnstilling II omtalte komiteen dette emnet som følger:

«Faget rettslig argumentasjon og beslutning vil særlig ta sikte på å sette studentene inn i hvordan rettssystemet forholder seg til virkeligheten. Faget skal bidra til å forberede studentene til å møte komplekse og dynamiske sosio-økonomiske og økologiske prosesser i en globalisert verden og gi bakgrunn for å vurdere utforming av regler og beslutninger på grunnlag av de virkninger de vil ha. Dette er perspektiver som har liten eller ingen plass i studiet i dag. Kompleksiteten i sosiale, økonomiske og miljømessige problemer krever en dyptgående forståelse av virkningen av rettslige institusjoner og reguleringsmekanismer, og fører til at en i stadig mindre grad kan avgjøre spørsmål bare på grunnlag av forhånds-etablerte regler og prinsipper, utviklet under helt andre samfunnsmessige forhold. «Reelle hensyn» basert på «alminnelig sunn fornuft» er ikke tilstrekkelig til å forstå virkningen av rettslige beslutninger i en kompleks samfunnsmessig og naturvitenskapelig kontekst. Faget vil ta sikte på å utvikle studentenes forståelse av bruk av empiri og av institusjonelle, rettsøkonomiske og adferdsøkonomiske analyser av virkningene av ulike rettslige ordninger eller beslutninger.»¹⁷

Komiteen foreslo også å endre EXPHIL til et rendyrket innføringsemne i rettsfilosofi, og flytte det til annet semester på 2. studieår.

¹³ https://uit.no/om/enhet/artikkel?p_document_id=81909&p_dimension_id=88177

¹⁴ https://uit.no/om/enhet/artikkel?p_document_id=81910&p_dimension_id=88177

¹⁵ https://uit.no/om/enhet/artikkel?p_document_id=81911&p_dimension_id=88177.

¹⁶ Medregnet EXPHIL og EXFAC, men ikke de 6 studiepoengene i menneskerettigheter som inngår i metode- og perspektivfag på 4. studieår.

¹⁷ Delinnstilling II, punkt 3.5.3 (s. 20).

Studieordningskomiteens forslag om å gå bort fra egne emner i rettsdogmatisk metode møtte motbør i høringsrunden.¹⁸ Da komiteen i Delinnstilling II valgte å opprettholde forslaget, skjedde det med følgende begrunnelse:

«Et sentralt spørsmål i Delinnstilling I og også i høringsrunden har vært hvordan metodeopplæringen på studiet skal organiseres. Komiteen hadde foreslått at bortsett fra innføring i metode på ex fac, skulle metodeopplæringen knyttes til de enkelte emnene. I tillegg forutsatte en at emnet rettslig argumentasjon og beslutning skulle ta opp metodiske spørsmål som knytter seg til rettslig argumentasjon og konsekvensene av ulike rettslige løsninger, og at også rettfilosofi ville inneholde elementer som styrker forståelsen av hva som er gyldig rettslig argumentasjon.

Også på masterdelen var det lagt opp til at metodeopplæringen skulle knyttes til de enkelte linjene, men at metodespørsmål skulle være en langt mer sentral del også av masterstudiet enn det som i praksis er tilfellet etter dagens ordning. Det sentrale elementet i hele forslaget var en sterk vridning av studiet fra konkret innlæring av rettsregler til fokus på metodiske problemstillinger.

Dette opplegget har fått litt ulik mottakelse i høringsrunden. De fleste støtter eller godtar det opplegget som er foreslått for metodeundervisningen for bachelordelen, men det er fra flere reist innvendinger mot at det ikke skal være et felles metodefag på masterdelen.

Spørsmålet om hvordan metodeopplæringen skal struktureres i rettsstudiet har alltid vært et vanskelig spørsmål. Spørsmålet er om metode og metodisk bevissthet best læres ved at dette gjøres til et eget fag eller ved at metodespørsmål inkluderes i de enkelte fagene. Det har også vært diskutert hva studenten legger mest arbeid i. Tradisjonelt har nok materielle juridiske fag hatt høyere status enn de rene metodefagene. Det har også vært diskutert om et slikt felles metodefag bør legges tidlig i studiet eller mot slutten, eller om en skal ha en innføring først og et mer avansert fag mot slutten av studiet. Alle disse løsningene har vært prøvd.

Komiteen har sett det som et vesentlig formål med reformen å styrke studentenes metodeforståelse og -bevissthet gjennom at innholdet i de enkelte emner vris mer mot metodiske spørsmål og at det legges større vekt på metodiske spørsmål og øvelse i bruk av juridisk metode i de enkelte emnene. Forslaget om metodisk skolering knyttet til de enkelte emnene på bachelordelen innebærer et reelt krav til de som har ansvaret for utformingen og gjennomføringen av emnet om å legge vekt på metodiske spørsmål. Det kreves også koordinering mellom de emneansvarlige for de emnene som studeres innenfor hvert studieår, og særlig for de emnene som går parallelt. Særtrekkene ved metodebruken i de enkelte fagene og ulikhetene i metodebruk mellom ulike fag som for eksempel strafferett og erstatningsrett må også komme bedre frem. Det meste av dette var intensjoner også på dagens studieordning, men det har ikke fungert i praksis. Ved å fokusere mer på metode i oppbygging av strukturene for programmet tror komiteen at vi kan lykkes bedre denne gangen.»¹⁹

¹⁸ Jf. særlig høringsuttalelsen til Delinnstilling I fra Bjarne Askeland, Knut Martin Tande, Synne Sæther Mæhle, Anne M. Frøseth, Jonas Jensen, Erik Monsen og Jørn Øyrehagen Sunde (30.4.2015).

¹⁹ Delinnstilling II, punkt 3.3 (s. 16).

5. Dekanatets forslag i diskusjonsnotatet desember 2017 og reaksjonene på det

I lys av innvendingene som var reist mot Studieordningskomiteens forslag, og inspirert av en mellomløsning foreslått av Jan Fridthjof Bernt²⁰ (med tilslutning fra Ørnulf Rasmussen), lanserte det nye dekanatet i sitt diskusjonsnotat av 8. desember 2017 et alternativ hvor dagens JUS 114 *Juridisk metode* og JUS 133 *Rettskilde- og metodelære* ble erstattet av nytt, mer avansert metodeemne på 12 studiepoeng, plassert på annet semester på 4. studieår. Forslaget forutsatte at studentene, som i dag, får en innføring i juridisk metode på EXFAC på første semester, og at metodespørsmål følges opp på alle andre emner på studiet. Dekanatet antok at forholdene da burde kunne ligge til rette for avanserte metodiske refleksjoner på siste del av fjerde studieår.

I høringsrunden fikk dette forslaget en blandet mottakelse.

Fra Aarli, Kolflaath, Sæther Mæhle og Øyrehagen Sunde kom det en uttalelse som langt på vei gav tilslutning til forslaget om et eget metodeemne på 4. studieår, men som knyttet dette til en forutsetning om at dette metodeemnet ikke begrenses til innlæring av rettsdogmatisk metode. Fra innledningen av deres høringsuttalelse hitsettes:

«Når dekanatet foreslår et metodekurs mot slutten av fjerde studieår, og dermed helt på slutten av de fire årene med obligatoriske fag, oppfatter vi dette som at emnet skal være noe annet enn et metodeemne som først og fremst dyktiggjør studenter i å løse praktikkumsoppgaver. Den foreslåtte plasseringen av emnet i studieløpet må forstås slik at emnet i stedet skal være en forberedelse til det særegne femte studieåret i utdannelsen, hvor masteroppgaven står sentralt, og til yrkeslivet etter studiene.

Innføringen i juridisk metode på exfac er – etter vårt syn av gode grunner – begrenset til å forklare fremgangsmåten jurister benytter for å fastlegge «gjeldende rett» for konkrete rettsspørsmål. Forskjellen på det å diskutere rettens innhold «de lege lata» og «de lege ferenda» blir nevnt og forklart, men utover det som gjelder løsning av konkrete rettsspørsmål, gir kurset ingen nærmere innføring i særtrekk ved ulike former for argumentasjon i det juridiske feltet, enten de lege lata, de lege ferenda eller om empiriske spørsmål. Exfac-kurset går heller ikke inn på hva som særpreger «rettsvitenskapelig» diskusjon, altså forskning om retten. I exfac-kurset legger vi vekt på å forklare hvorfor det er utviklet en egen juridisk metode, og hva grunntrekkene i denne metoden består i. Dette skal gi studentene grunnlag for å kunne komme i gang med å skrive juridiske oppgaver. Studentene får trening både i praktikum og teori-sjangeren, og hver enkelt student får kommentert en teoribesvarelse og en praktikumsbesvarelse i løpet av kurset.

Med unntak av faget Rettshistorie og komparativ rett er det ingen av de øvrige emnene i de ulike skissene som – i og for seg – vil kreve bredere metodiske perspektiver enn dem vi fokuserer på i exfac-kurset. I Rettshistorie og komparativ rett møter studentene et mer komplekst metodisk univers, men det er urealistisk å forvente at dette faget skal kunne gi noen dypere forståelse av ulike vitenskapelige tilnærmingsmåter i tillegg til det som er dagens læringsutbytte av dette kurset.

²⁰ Høringsuttalelse fra Jan Fridthjof Bernt til Delinnstilling I (29.4.2015).

På bakgrunn av dette stiller vi oss positive til forslaget om et eget metodeemne på fjerde studieår. Dette emnet bør imidlertid favne bredere enn dagens JUS 114 og JUS 133. Vi ønsker et emne som ikke bare gir en dypere forståelse av juridisk metode og gjør studentene rustet til kritisk og selvstendig rettskildebruk, men også setter studentene i stand til å vurdere argumentasjonsverdien av empirisk kunnskap som er frembrakt av andre vitenskaper. For å kunne oppnå slike ferdigheter, må studentene få forståelse for argumentasjonsrommet i rettsanvendelsen og for hvordan andre vitenskapsdisipliner kan bidra til å avklare faktiske forhold. Et emne med et bredere metodisk perspektiv vil kunne skape større interesse for rettsforskning blant studentene, og ha som merverdi at rekrutteringsgrunnlaget for en forskerlinje og søknaden til stipendiatstillinger øker. Et viktig læringsutbytte av kurset vil være å oppnå større forståelse av det juridiske fagets muligheter og begrensninger.»

Senere i høringsuttalelsen følges dette opp i form av en skisse til et metodeemne på 4. studieår, hvor det foreslåtte omfanget på 12 studiepoeng fordeles på omtrent likt på juridisk metode, rettsvitenskapens bredde og metoder i andre vitenskaper. Vi kommer noe nærmere inn på substansen i dette forslaget i punkt 7 nedenfor.

Fra Askeland, Gröning, Jacobsen, Monsen og Tande kom det derimot en høringsuttalelse som avviste forslaget om å samle JUS 114 *Juridisk metode* og JUS 133 *Rettskjelde- og metodelære* i et felles emne på 4. studieår:

«Å fjerne juridisk metode som eget emne på første studieår [...] vil i utgangspunktet redusere innslaget av metode tidlig i studieløpet. Selv med økt fokus på juridisk metode i andre emner, vil studentene miste en sammenhengende og helhetlig presentasjon av juridisk metode på første studieår.

Exfac som kommer aller først i første studieår, behandler også i stor grad juridisk metode. Men med dagens studieordning får studentene en ytterligere omfattende fordypning i juridisk metode tidlig i studieløpet. Det er en fordypning som er nødvendig, gitt at studentene med sin begrensede juridiske forståelse vil ha vansker med å ta til seg de ulike metodiske poengene i Exfac-undervisningen.

Å fjerne juridisk metode som eget emne på første studieår, vil i tillegg redusere dagens pedagogisk gunstige gjensidige vekselvirkning mellom undervisning i juridisk metode og undervisning i andre fag.»

Til grunn for kritikken ligger en oppfatning av at forsøk på å øke innslaget av metodiske spørsmål på andre emner ikke vil være noen god løsning:

«Spørsmålet er så om en kan oppnå fordypning i metode og vekselvirkning med andre emner, ved å øke fokuset på juridisk metode i de øvrige emnene på første studieår.

Vi stiller oss skeptiske til dette. Det er uklart hva et økt fokus på juridisk metode innen det enkelte emne egentlig skal innebære. De fleste av oss har kursansvar i andre emner, og vil mene at juridisk metode allerede er integrert som en del av undervisningen i disse emnene. Nye innledende forelesninger med særlig fokus på juridisk metode innenfor et spesifikt emne har antakelig begrenset pedagogisk effekt for utvikling av metodisk kunnskap og metodiske ferdigheter blant studentene, sammenliknet med det å ha et helhetlig metodefag som gir anledning til fordypning i metodespørsmål over lengre tid. Og selv med et samarbeid mellom ulike emneansvarlige er det vanskelig å unngå at det blir mange gjentakelser

av grunnleggende metodiske poenger, hvis det etableres nye innledende forelesninger eller annen metodeundervisning for hvert enkelt fag.

Uansett hvilken kombinasjon av emner en til slutt velger på første studieår ut fra de ulike alternativene i dekanatets skisse, bør juridisk metode derfor være et eget emne ved siden av Exfac og andre emner. Eventuelt bør juridisk metode være et eget emne på et annet tidspunkt tidlig i studieløpet.»

Når det gjaldt forslaget om et eget metodeemne på et senere stadium i studieprogrammet, støttet Askeland, Grønning, Jacobsen, Monsen og Tande opp om dette. De stilte seg imidlertid skeptiske til forslaget om å plassere dette emnet på 4. studieår:

«Å plassere denne senere metodeundervisningen på slutten av fjerde studieår, kan imidlertid lett vise seg å være lite hensiktsmessig. Studentene har da gått gjennom hele den obligatoriske delen av studiet uten å ha fått generell metodeundervisning siden Exfac, noe som er veldig lang tid. Eventuelt vil det ha gått omtrent tre år siden det sist ble gitt helhetlig metodeundervisning hvis en beholder metodeundervisningen på første studieår. Det gjør det vanskelig å skape en helhetlig og dekkende metodeundervisning for studieprogrammet sett under ett. I tillegg vil studentene ha begrensede muligheter til å få den pedagogiske vekselvirkningen mellom det senere metodefaget og andre emner på studiet når det bare gjenstår ett studieår.

Gitt disse vanskene, kan dagens plassering av metodeundervisningen på slutten av tredje studieår, være mer hensiktsmessig. Da er ikke avstanden i tid fra metodeundervisningen tidlig i studiet, større enn at en kan bygge videre på utgangspunktene derfra, samtidig som studentene fremdeles har igjen to studieår.»

Dette leder frem til følgende avslutning:

«Vi mener samlet sett at det er langt tryggere å bruke en del av studiepoengene på studieprogrammet til dedikert og helhetlig metodeundervisning i egne emner, plassert på en pedagogisk gjennomtenkt måte i studieprogrammet, i stedet for å gi ekstra studiepoeng til andre emner for å øke fokuset på juridisk metode.

Den enkelte emneansvarlige vil naturlig nok lett være positiv og entusiastisk med tanke på å få flere studiepoeng til disposisjon for sitt fag. Men det er høyst usikkert om et økt antall studiepoeng virkelig vil lede til økt metodeforståelse blant studentene når det kombineres med å redusere antallet studiepoeng for juridisk metode som eget emne. Et slikt eksperiment bør en ikke gå inn på uten å ha gode holdepunkter for at det er et bedre alternativ enn dagens metodeundervisning.»

Uenigheten blant lærerne som i dag har ansvar for metodeemnene gjenspeiles også i fakultetet som helhet. På spørsmål om det er en god idé å flytte metodeemnene fra 1. og 3. studieår til siste semester på 4. studieår, og slå de sammen til ett emne, svarte 32 % ja, 30 % nei og 16 % «vet ikke/ønsker ikke svare». Hele 21,4 % valgte svaralternativet «annet» og kom i den anledning med ulike merknader, jf. bl.a. følgende:

«Det forutsetter at det er mulig å få til en samlet plan for metodeundervisningen på hele studieordningen. Dette betyr i så fall at metodeelementene i alle fag til en viss grad bør skilles ut og at man bør vurdere om og i hvilken grad man skal introdusere metode på Ex.fac.

Innholdet i metodeundervisningen bør tenkes på nytt/gjennomgå i alle fag på studieordningene, ikke bare hva kurset skal inneholde på 4. studieår.»

«Veldig avhengig av kva metodefaga skal innhalde, i utgangspunktet negativ.»

«Det kommer an på hvor tydelig metodefokus blir i de materielle fagene.»

«Ja, men i tillegg eit introfag litt ut i første året (kan liggje under eit anna fag, til dømes forvaltningsrett) og integrert metodeundervisning heile vegen.»

«Det kommer an på i hvilken grad fokus på metodiske problemstillinger får tilstrekkelig fokus i de materielle emnene.»

«Ja, viss samanhengen mellom exphil, exfac og dei materielle emna blir framheva for studentane.»

«Ja, dersom metodeundervisninga kan integrerast i EXFAC, exphil og dei ordinære emna på 1.-3. studieår.»

«God ide å slå emnene sammen, men kan også legges til vårsemesteret på tredje studieår (i tilknytning til rettshistorie og komparativ rett).»

«Metodefaget bør legges på 5. studieår, og emne/fagsammensetningen på 4. studieår bør beholdes.»

«Ja, forutsatt fornyet innhold.»

«Da bør i så fall EXFAC i større grad bli et metodefag.»

«Det er en god ide å slå dem sammen til ett emne, men personlig foretrekker jeg å dette emnet på 3. studieår i stedet for på 4. studieår. for øvrig vil jeg helst ha en løsning der det ikke undervises i rettskildelære som eget emne, men helst som inkluderte temaer i de materielle emnene.»

Også på spørsmål om hvordan undervisning og prøving bør legges opp for at studentene skal utvikle metodiske ferdigheter er svarene sprikende. Det er riktignok bred oppslutning om at arbeid med materielle problemstillinger alene ikke er tilstrekkelig, og at undervisningen i alle emner bør inneholde egne metodeelementer, men ulike oppfatninger av hvordan den metodiske forståelsen bør prøves og om metodeopplæringen bør overlates til de emneansvarlige alene, eller om det bør utpekes egne metodeansvarlige med et helhetlig ansvar for metodeundervisningen på hele studieprogrammet.

De ulike oppfatningen knyttet til metodeundervisningen gjenspeiles også i undersøkelsens fritekstfelter, jf. blant annet følgende merknader:

«Metodeundervisning bør gis både på 1 studieår og 4 studieår eller senere.»

«Generelt skeptisk til metodefaget på fjerde studieår, men veldig avhengig av kva ein ser føre seg. Uansett vil det vera tenleg med større metodemedvit i dei einskilde faga óg.»

«Positivt at metodeundervisningen gis særlig stor oppmerksomhet. Denne representerer en svakhet ved dagens ordning. Kursene på 1. og 3. studieår fremstår som lite koordinerte, og kvaliteten på både undervisning og læremidler er diskutabel. Metode er et fag som "tilhører" oss alle, i større grad enn de rettsdogmatiske fagene. En ordning der én eller noen få personer har et overordnet ansvar for metodeundervisningen ved fakultetet (gjennom hele programmet) vil dermed være en dårlig løsning, i prinsippet egnet til å gi en aparte og/eller

misforstått metodeforståelse gjennomslag - i tillegg til et dårlig samarbeidsklima. Derimot virker det fornuftig med et krav om at de emneansvarlige i større grad inkorporerer metodiske spørsmål i undervisningen, kombinert med et metodefag enten på 3. eller 4. studieår. I utformingen av dette kurset, bør de som er ansvarlige for ex.fak spille en sentral rolle, for å sikre koherens mellom innføringen og dybdeundervisningen i metode. Valget av hovedlitteratur for kurset kan ikke gjøres av en enkeltperson.»

«Jeg er enig i at det bør innføres et eget metodefag som behandler metode som en særegen rettslig disiplin, og at dette bør komme mot slutten av studiet. Jeg støtter metodeforslaget sendt inn av Eivind og Ragna. Det er fint at dette synes å inkludere en innføring i rettsteori, noe som vil gi studentene en dypere forståelse for rettens rolle og oppgaver i samfunnet, og som vil stimulere til en type refleksjon som dagens «puggestudie» ikke gir rom for. Jeg er opptatt av at vi bruker reformen til å sikre mer vitenskapelighet i utdanningen, noe som kanskje er nødvendig dersom vi berettiget skal kunne kalle studiet for «rettsvitenskap».»

«Det bør/må gis undervisning i juridisk metode eller juridisk argumentasjon på 1. studieår. Om studentene ikke får en generell praktisk innrettet innføring i dette tidlig, tror jeg studiet blir vanskeliggjort på en unødvendig måte. Kanskje er undervisningen i ex.fac. tilstrekkelig, eventuelt at den kan bli det med noen justeringer. Det er altså ikke nødvendigvis slik at det må være et metodekurs, men at studentene tidlig får lære seg hvordan argumentere juridisk i løpet av første studieår, er viktig.»

«Eg støttar studieordningskomiteén sitt forslag, men meiner at ein del av fjerde studieår bør setjast av til eit metodefag som føreslege i alternativ 3 frå diskusjonsnotatet.»

«God ide at metodeundervisning skal integreres mer i det enkelte fag, og at det ikke skal være et eget metodefag før på fjerde studieår.»

«Metode og koordinering mellom emner og studieår er viktig for å bygge et mer helhetlig studieprogram.»

«Jeg mener at juridisk metode bør være et særskilt fag på første studieår etter at man har begynt på materielle fag, minst fem studiepoeng, og helst 10 studiepoeng. Det kan så følges opp med en mer bevisst læring og oppfølging i prøvningsformene innenfor de materielle fagene. Modellen fra instruksen for karaktergivning for masteroppgaver kan med fordel benyttes i de ulike materielle fag: "metodiske ferdigheter skal vektlegges begge veier". All erfaring viser at man bare kan påvirke studentatferd gjennom eksamenskrav og her må det gjøres instrumentelle grep. I en stadig mer kompleks rettslig virkelighet må vi prioritere metodefaget for å gi studentene et verktøy å gå ut med. Vi må også sko dem langt mer for de metodiske implikasjonen av EØS-rett, menneskerettigheter og annen folkerett enn i dag. Dette er viktigere enn å dekke mange materielle områder. Derfor bør det også være et stort metodefag på tredje år. Fjerde år er for sent.»

6. Skisser til metodeundervisningen på en ny studieordning

På bakgrunn av diskusjonene så langt, fremsettes i det følgende flere nye skisser til overordnet struktur på metodeundervisningen på en ny studieordning. Felles for alle skissene er at innlæringen av metodiske ferdigheter fremdeles primært vil skje gjennom de ulike rettsdogmatiske emnene som inngår i

studieprogrammet. Det synes å være bred enighet om at dette er hensiktsmessig, men også at det forutsetter bedre koordinering av metodeundervisningen opp gjennom studieløpet enn det som nok er tilfellet i dag. Dette er et forhold som vi kommer tilbake til i punkt 8 nedenfor.

Ingen av skissene opprettholder forslaget om å redusere antall rene metodeemner fra to til ett. Dette skyldes dels innvendingene som fremkom i høringsrunden, herunder særlig den ovenfor gjengitte høringsuttalelsen fra Askeland, Gröning, Jacobsen, Monsen og Tande, men også erkjennelsen av en eventuell innretning av et metodeemne på siste del av studiet langs de linjer som Aarli, Kolflaath, Sæther Mæhle og Øyrehagen Sunde har tatt til orde for i deres alt omtalte høringsuttalelse, ville føre til en studieordning med svært få studiepoeng dedikert til generell rettsdogmatisk metode. Dette betyr *ikke* at dekanatet har kommet til at det ikke er ønskelig med, eller rom for, et bredere anlagt metodeemne mot slutten av studieløpet (se punkt 7 nedenfor). Et slik innrettet metodeemne på 4. eller 5. studieår forutsetter imidlertid etter dekanatets syn at det tidligere på studieprogrammet er funnet plass til et eget, mer tradisjonelt metodeemne. Den omstendighet at både UiO og UiT har avsatt flere studiepoeng enn oss til ikke-dogmatiske emner, har også medvirket til at ingen av skissene vi nå legger frem, innebærer en reduksjon i antall studiepoeng satt av til metode (hverken i snever, rettsdogmatisk eller i bredere forstand).

To av skissene (3A-B) er utformet slik at de legger til rette for utvekslings- og valgmuligheter på 3. studieår. Dette er ikke et forsøk på å foregripe diskusjonen om en ny studieordning bør ha rom for utveksling og valgfrihet på 3. studieår. Diskusjonen om metodeundervisningen på en ny studieordning må imidlertid heller ikke ende opp med en løsning som har som en utilsiktet bivirkning at det *ikke* er mulig å åpne for utveksling og valgemner på 3. studieår. Som påpekt i diskusjonsnotat av 8. desember 2017 ser dekanatet flere fordeler ved en reform hvor hovedtyngden av studentutvekslingen flyttes fra 5. til 3. studieår, og diskusjonene i fakultetsstyret i møtet 6. februar 2018 viste at også styret ønsker å holde denne muligheten åpen.²¹

Skissene er ment som utgangspunkt for videre diskusjoner. Det kan selvfølgelig tenkes flere andre løsninger enn dem som her skisseres.

²¹ Sak S 4/18, fjerde kulepunkt i protokollen (oppsummering av diskusjonen i styret): «Når det gjelder utveksling og valgfrihet ser styret positivt på at det utredes nærmere.»

Alternativ 1: Langt på vei som i dag, men hvor dagens JUS114 styrkes med 2 studiepoeng og flyttes til slutten av 1. studieår for å sikre at studentene har vært gjennom flere enn bare ett materielt emne før de gir seg i kast med dette metodeemnet. Det kan også tenkes en variant med parallell undervisning i dette metodeemnet og ett eller flere materielle emner, over hele eller deler av semesteret. Etikkurset integreres i Metode III.

1. år	EXPHIL-JUS (10 sp) Rettsfilosofi og språk- og argumentasjonsteori				Metode II (10 sp)
	Juridisk forprøve (10 sp) Innføring i rettsdogmatisk metode («Metode I»)				
2. år					
3. år		Rettshistorie og komparativ rett (10 sp)	Metode III (10 sp) Inkl. etikk		
4. år					
5. år					

Alternativ 2A: Større spredning av metodeemnene ut over studieløpet. Dekanatet mener en løsning med større spredning er ønskelig fordi det legger bedre til rette for en mer helhetlig koordinering av metodeundervisningen opp gjennom hele studieprogrammet (men det kan tenkes ulike varianter av en slik spredning, jf. de etterfølgende alternativene). Flytting av ex.phil. fra høst- til vårsemesteret må avklares med Institutt for filosofi og førstesemesterstudier ved HF-fakultetet, men foreløpige sonderinger tyder på at dette lar seg gjøre. Ex.phil. må imidlertid, som i dag, undervises parallelt med andre emner over hele eller store deler av semesteret, men heller ikke dette bør betraktes som noe problem.

1. år	Juridisk forprøve (10 sp) Innføring i rettsdogmatisk metode («Metode I»)		EXPHIL-JUS (10 sp) Rettsfilosofi og språk- og argumentasjonsteori
2. år			
3. år		Rettshistorie og komparativ rett (10 sp)	
4. år		Metode III (10 sp) Inkl. etikk	
5. år			

Alternativ 2B: Som 2A, men med Metode II-emnet på første studieår og med EXPHIL-JUS på annet semester på 2. studieår. Dette kan være en god løsning gitt den rettsvitenskapelige innretningen som EXPHIL-JUS etter hvert har fått hos oss. Det er også i hvert fall delvis i samsvar med Studieordningskomiteens forslag til videreutvikling av emnet.²² Flytting til annet semester på 2. studieår vil bety at studentene har studert nesten to år med juss før de gir seg i kast med EXPHIL-JUS, og de vil også gjennom de to metodeemnene på 1. studieår ha tilegnet seg innsikt i juridisk metode som kan settes i et større perspektiv. Men det må tas med i betraktningen at EXPHIL-JUS med dette vil ha beveget seg temmelig langt bort fra den generelle, fakultetsovergripende innføringen i akademisk kultur og dannelselse som ex.phil. tradisjonelt har ment å være (og langt på vei fortsatt synes å være ved UiO og UiT).

Studenter som allerede har «vanlig» ex.phil. annetstedsfra, bør sterkt oppfordres til å ta EXPHIL-JUS. Gjeldende regelverk gir oss imidlertid ikke mulighet for å pålegge dem dette.²³

1. år	Juridisk forprøve (10 sp) Innføring i rettsdogmatisk metode («Metode I»)		Metode II (10 sp)
2. år		EXPIL-JUS (10 sp) Rettsfilosofi og språk- og argumentasjonsteori	
3. år		Rettshistorie og komparativ rett (10 sp)	
4. år		Metode III (10 sp) Inkl. etikk	
5. år			

²² Som nevnt i punkt 4 foreslo komiteen å endre ex.phil. til et rendyrket innføringsemne i rettsfilosofi, og flytte det nettopp til annet semester på 2. studieår. Eneste forskjell på forslaget her og komiteens forslag, er følgelig at ex.phil. i denne skissen beholder dagens innhold: Rettsfilosofi og språk- og argumentasjonsteori.

²³ Et alternativ for denne studentgruppen kan kanskje være å la dem ta et valgemne i rettsfilosofi. JUS273-2-A *Legal philosophy* er på 10 sp og undervises i vårsemesteret. Dersom det tilpasses for studenter som «bare» har studert knapt 2 år med juss, vil det gi de aktuelle studentene en mulighet til å sikre seg en innføring i rettsfilosofi uten å måtte ta ex.phil. to ganger (og det vil gi fakultetet uttelling for studiepoengproduksjon som ellers ville tilfalle HF).

Alternativ 3A: Som 2A, men slik at spredningen av metodeemnene ut over studieløpet inkluderer også 5. studieår, og lar seg forene med utvekslingsmuligheter på 3. studieår.²⁴

1. år	Juridisk forprøve (10 sp) Innføring i rettsdogmatisk metode («Metode I»)		EXPHIL-JUS (10 sp) Rettsfilosofi og språk- og argumentasjonsteori
2. år			Metode II (10 sp)
3. år		Rettshistorie og komparativ rett (10 sp)	Valgemne (10 sp) Evt. utvalgte «semiobligatoriske emner»
		Alternativ: Utveksling (30 sp)	
4. år			
5. år	Metode III (10 sp) Inkl. etikk	Spesialemner (2 á 10 sp eller ett á 20 sp)	Masteroppgave (30 sp.) - Kan tas i utlandet dersom det skrives arbeid tilsvarende 30 sp. masteroppgave
		Alt.: Masteroppgave (30 sp)	Spesialemner (2 á 10 sp eller ett á 20 sp)
		Alt.: Utveksling (30 sp) ²⁵	Masteroppgave (30 sp)
		Alt.: JUS 397 Forskerlinje (70 sp)	
		Alt.: Ett års utveksling som inkluderer skriftlige arbeid tilsvarende 30 sp. masteroppgave (f.eks. L.L.M.)	

²⁴ Med mindre man ser for seg større endringer i fagsammensetningen på dagens studieordning er det ikke lett å kombinere utvekslingsmuligheter på 3. studieår med et nytt metodeemne på 4. studieår fordi det da ikke er plass der til sivilprosessdelen av dagens JUS243 *Rettergang*.

²⁵ Forutsetningsvis på masternivå. Studenter som både utveksler på tredje og femte studieår kan eventuelt måtte forplikte seg til å ta et nærmere angitt antall studiepoeng innen rettsteori, rettsfilosofi, rettshistorie, rettsøkonomi, retts sosiologi e.l. for å kompensere for at de går glipp av de perspektivene som Rettshistorie og komparativ rett (10 sp) og det nye metodeemnet på 5. studieår er ment å gi. Men det bør utvises fleksibilitet her – utveksling, og da særlig på masternivå, må antas å gi studentene perspektiver på norsk rett og rettskildelære nær sagt uavhengig av hvilke emner studentene velger å studere.

Alternativ 3B: Som 2B, men slik at spredningen av metodeemnene ut over studieløpet inkluderer også 5. studieår, og lar seg forene med utvekslingsmuligheter på 3. studieår.

1. år	Juridisk for-prøve (10 sp) Innføring i rettsdogmatisk metode («Metode I»)		Metode II (10 sp)
2. år		EXPIL-JUS (10 sp) Rettsfilosofi og språk- og argumentasjonsteori	
3. år		Retts historie og kompara-tiv rett (10 sp) Valgemne (10 sp) Evt. utvalgte «se-miobligatoriske em-ner» Alternativ: Utveksling (30 sp)	Valgemne (10 sp)
4. år			
5. år	Metode III (10 sp) Inkl. etikk	Spesialemer (2 á 10 sp eller ett á 20 sp) Alt.: Masteroppgave (30 sp) - Med styrket metodeundervisning	Masteroppgave (30 sp) - Kan tas i utlandet dersom det skrives arbeid tilsvarende 30 sp. masteroppgave Spesialemer (2 á 10 sp eller ett á 20 sp) Utteksling (20 sp) Alt.: Uttveksling (30 sp) ²⁶ Alt.: JUS 397 Forskerlinje (70 sp) Alt.: Ett års utveksling som inkluderer skriftlige arbeid tilsvarende 30 sp. masteroppgave (f.eks. L.L.M.)

Dekanatets foreløpige vurdering er at alle de skisserte alternativene vil innebære en styrking av metodeundervisningen sammenlignet med dagens studieordning. Det skyldes ikke bare, eller først og fremst, den beskjedne utvidelsen av dagens JUS114 med 2 studiepoeng, men at alle skissene – inkludert Alternativ 1 – sprer metodeundervisningen bedre ut over studieløpet. Dette gir økte muligheter for progresjon i metodeundervisningen og bedre samhandling mellom metodeemnene (både i snever og videre forstand) og de rettsdogmatiske emnene. I Alternativ 1 er imidlertid denne forbedringen begrenset til å flytte Metode I-emnet senere på 1. studieår. I Alternativ 2A og 2B spres metodeemnene ut over de fire første studieårene. Alternativene 3A og 3B er de eneste som også inkluderer 5. studieår i metodestrukturen.

Dersom Alternativ 3A eller 3B kombineres med 1) et nytt obligasjonsrettsemne på 30 studiepoeng på tredje studieår, hvor minst 5 studiepoeng dedikeres til metode, 2) integrert metodeundervisning på de rettsdogmatiske emnene på 4. studieår og 3) styrket metodeundervisning knyttet til skriving av masteroppgaven, vil forholdene ligge til rette for et sammenhengende metodefokus opp gjennom hele studieprogrammet. Dersom man medregner 5 studiepoeng avsatt til «ren» metode i et slikt obligasjonsrettsemne, vil det samlede omfanget av ikke-dogmatiske emner øke fra dagens 48 til 55 studiepoeng, og da kommer en eventuell styrking av metodeundervisningen på JUS399 Masteroppgave i tillegg.

²⁶ Forutsetningsvis på masternivå. Studenter som både utveksler på tredje og femte studieår kan eventuelt måtte forplikte seg til å ta et nærmere angitt antall studiepoeng innen rettsteori, rettsfilosofi, retts historie, rettsøkonomi, retts sosiologi e.l. for å kompensere for at de går glipp av de perspektivene som Retts historie og komparativ rett (10 sp) og det nye metodeemnet på 5. studieår er ment å gi. Men det bør utvises fleksibilitet her – utveksling, og da særlig på masternivå, må antas å gi studentene perspektiver på norsk rett og rettskildelære nær sagt uavhengig av hvilke emner studentene velger å studere.

En ulempe med alternativene 3A og 3B er at muligheten for utveksling på vårsemesteret på 5. studieår begrenses noe. Studenter som ønsker utveksling bare på vårsemesteret på 5. studieår må velge emner med skriftlige arbeider som samlet sett kan godkjennes som tilsvarende en av våre 30 sp masteroppgaver dersom de ikke skal måtte forlenge studieløpet med ett semester.

7. Metodeemnenes innhold – særlig om Metode III

Felles for de nå fremlagte skissene er at det fortsatt vil være et eget metodeemne tidlig på studieprogrammet (1. eller 2. studieår). Ettersom studentenes første møte med juridisk metode vil skje på forprøven (EXFAC/«Metode I»), er dette etterfølgende metodeemnet her betegnet som «Metode II». Innholdet av dette Metode II-emnet bør ta utgangspunkt i dagens JUS114 *Juridisk metode*, men en økning fra 8 til 10 studiepoeng og studenter som har studert flere rettsdogmatiske fag før de går i gang med emnet, gir rom for å videreutvikle emnet både i dybden og bredden. Emnet må samordnes med metodeundervisningen på forprøven (EXFAC) i større grad enn det som er tilfellet i dag, og også med de rettsdogmatiske fagene som studentene har vært gjennom før de går i gang med Metode II. I alle de fremlagte skissene forutsettes Metode II å være et ganske tradisjonelt rettskildelæreemne.

Mer åpent er innretningen av det som i de fremlagte skissene er betegnet som Metode III. Dette emnet *kan* innrettes slik at det viderefører dagens JUS133 *Rettskjelde- og metodelære*. Det kan imidlertid også innrettes slik at det tar opp i seg deler av deler av Studieordningskomiteens forslag til et emne i «Rettslig argumentasjon og beslutning» (omtalt i punkt 4 ovenfor), og dermed også deler av forslaget fremsatt av Aarli, Kolflaath, Sæther Mæhle og Øyrehagen Sunde i deres høringsuttalelse av 19. januar i år (omtalt i punkt 5 ovenfor).

På det nåværende tidspunkt i diskusjonen nøyer dekanatet seg med å påpeke følgende momenter som bør tas med i betraktningen:

- Etikkurset må integreres på Metode III på en eller annen måte
- Innholdet på «Metode III»-emnet må tilpasses innhold og plassering av EXPHIL-JUS. Som påpekt i punkt 2 ovenfor, er EXPHIL-JUS alt i dag langt på vei skreddersydd for jusstudiet. Dekanatet legger til grunn at det er ønskelig å videreføre dette, altså slik at EXPHIL-JUS også i fortsettelsen vil bestå av om lag like deler rettsfilosofi og språk- og argumentasjonsteori innrettet mot rettslige tekster. Dersom EXPHIL-JUS samtidig flyttes til vårsemesteret, og særlig dersom det flyttes til 2. studieår, vil ambisjonsnivået kunne heves ytterligere. Det blir da enda viktigere enn i dag at Metode III-emnet tilpasses den kunnskap innen rettsfilosofi og språk- og argumentasjonsteori som studentene har tilegnet seg på EXPHIL-JUS
- Den samlede balansen mellom metodefag i snever og noe videre forstand tilsier at Metode III-emnet bør inneholde noe mer enn «alminnelig juridisk metode». I motsatt fall vil vi ende opp med en studieordning med en påfallende mangel på «perspektivfag», i nokså skarp kontrast til situasjonen ved UiO og UiT. Det må tas med i vurderingen her at våre varianter av ex.phil. og ex.fac. nå fremstår som langt mer fakultetstilpasset enn i Oslo, og at Oslo i tillegg har funnet plass til et obligatorisk perspektivfag på 10 studiepoeng (rettsøkonomi, retts sosiologi eller rettsfilosofi). Dekanatet vil ikke ta til orde for å reversere innretningen som EXPHIL-JUS og EXFAC etter hvert har fått hos oss, men vi vil mene at «jussifiseringen» av begge disse emnene bør gi rom for et Metode III-emne med et innhold som setter den juridiske metoden i perspektiv. Med dette vil vi kunne få på plass et studieprogram hvor studentene tidlig be-

gynner å studere juss (som jo er det de har søkt seg til vårt fakultet for å gjøre og som de erfaringsmessig er svært motivert for å komme i gang med så tidlig som mulig), men samtidig får satt jussen i perspektiv før de forlater fakultetet. Det er mye som tyder på at dette er en bedre modell enn en studieordning hvor store deler av første semester går med til generelle emner som skal gi perspektiver på en rettsvitenskapelig tradisjon som studentene ennå ikke har stiftet bekjentskap med. Tilbakemeldingene fra studentene selv tyder i hvert fall på at de er fornøyd med den innretningen som EXPHIL-JUS og EXFAC etter hvert har fått hos oss.

- Ambisjonsnivået på «Metode III»-emnet må tilpasses emnets egen plassering. I de fremlagte skissene varierer denne fra 3. studieår (Alternativ 1), via 4. studieår (Alternativ 2A-B) og til 5. studieår (Alternativ 3A-B). Det sier seg selv at studentenes forkunnskaper og forutsetninger er ganske forskjellig på 3. og 5. studieår. Avstanden i tid mellom Metode III og de tidligere metodeemnene (i bred forstand) må også tas med i betraktningen.
- Avveiningen mellom dybde og bredde må stå sentralt i diskusjonen om innholdet av Metode III-emnet. Omfanget på 10 studiepoeng medfører at det er grenser for hvor mange perspektiver emnet kan bidra med. Det er grunn til å være oppmerksom på at både UiO og UiT krever at studentene velger mellom ulike perspektivfag, forutsetningsvis for å sikre et omfang på emnene som sikrer at studentene virkelig lærer seg rettsfilosofi, rettssosiologi eller rettsøkonomi.²⁷ Samtidig kan nok oppfatningene være delte av hvor mange studiepoeng som kreves for å sikre tilstrekkelig dybde – i Oslo er omfanget på perspektivfagene satt til 10 studiepoeng, men i Tromsø nøyer man seg med det halve.²⁸
- En mulig løsning for å sikre tilstrekkelig dybde på Metode III kan være å la også våre studenter velge mellom et begrenset antall alternativer, enten i form av to varianter av Metode III eller i form av ett emne med en fellesdel på et gitt antall studiepoeng og en valgdel. Ut fra fakultetets eksisterende undervisningstilbud, kompetansen til dagens lærerstab og innspillene som så langt har kommet inn i anledning studiereformarbeidet, er det i så fall nærliggende å etablere ett alternativ som tar utgangspunkt i dagens JUS133 *Rettskjelde- og metode* og videreutvikler dette emnet i rettsteoretisk/rettsfilosofisk retning, og ett alternativ som tilbyr studentene en innføring i rettslig relevante sider ved andre vitenskapers metode, primært knyttet opp til hvordan jurister må forholde seg til andre vitenskapers metode for å fastlegge et holdbart faktum for rettsanvendelsen.
- En fordel med en åpning for to varianter av Metode III er at vi kan vedta og iverksette en ny studieordning uten å ha ferdig varianten som bygger på Studieordningskomiteens forslag til et emne i «Rettslig argumentasjon og beslutning» og forslaget fremsatt av Aarli, Kolflaath, Sæther Mæhle og Øyrehagen Sunde i deres høringsuttalelse. Utviklingen av dette alternativet vil ha et visst preg av nybrottsarbeid, blant annet knyttet til å utarbeide en egnet lærebok og et helhetlig undervisningsopplegg. Dette vil erfaringsmessig kunne ta noe tid å få på plass.

²⁷ Rettsøkonomi tilbys bare ved UiO.

²⁸ Som nevnt i punkt 3 kan studentene ved UiT velge mellom 5 sp rettssosiologi eller 5 sp rettsfilosofi på 4. studieår.

8. Studieutvalgets overordnede ansvar for metodeundervisningen på en ny studieordning

Uavhengig av metodeundervisningens innhold, omfang og plassering på studiet er det et uomtvistelig behov for overordnet og helhetlig koordinering av metodeundervisningen opp gjennom hele studieprogrammet. Dette ble understreket av Studieordningskomiteen og gjentatt i det nye dekanatets diskusjonsnotat i desember 2017, og det har ikke fremkommet noe i diskusjonen i kjølvannet av diskusjonsnotatet som gir grunn til å trekke dette i tvil. Det store spørsmålet er imidlertid hvordan vi skal få på plass den påkrevde koordineringen av metodeundervisningen.

En løsning kan være å gi de emneansvarlige for de «rene» metodeemnene et overordnet koordineringsansvar for metodeundervisningen som skjer også på andre emner, men dette vil nok kunne skape spenninger og i verste fall konflikter med de emneansvarlige for de ulike rettsdogmatiske emnene. I spørreundersøkelsen som ble sendt ut i kjølvannet av dekanatets diskusjonsnotat var det inkludert et underspørsmål om det bør utpekes egne metodeansvarlige med ansvar på tvers av enkelt-emner, men et ganske klart flertall stilte seg avvisende til dette.²⁹

Det fremstår på denne bakgrunn som et bedre alternativ å la det overordnede ansvaret for koordinering av metodeundervisningen bli værende der hvor det alt i dag ligger: Hos Studieutvalget i dets egenskap av programstyre for masterprogrammet i rettsvitenskap. Det er mulig at alt som skal til er at SU, gjerne som ledd i den løpende evalueringen av de ulike emnene på masterprogrammet, retter oppmerksomheten mot metodeundervisningen og går i dialog med de emneansvarlige for å sikre at metodeundervisningen på de ulike emnene inngår i en større helhet. Dette kan så lede frem til en årlig oversikt over metodeundervisningen på alle emner på studieprogrammet (læringsmål, undervisning, pensumlitteratur mv.) som de emneansvarlige kan ta utgangspunkt i for å sikre et metodeundervisningen på egne emner bygger videre på metodeundervisningen på tidligere emner.

²⁹ 27 av 56 svar var negative, mot 16 positive og 13 «vet ikke».

Vedlegg 1

Juridisk forprøve (EXFAC)

Ragna Aarli og Synne Sæther Mæhle

OM METODEPLATTFORMEN SOM BYGGES I EXFAC-KURSET

1. Målet med exfac

Exfac – juridisk forprøve – er et 10 stp kurs som tjener som innføring til studiet vårt. Både innholdet av og formen på kurset er basert på prinsippene for undervisning og læring som ble lagt til grunn for studiereformen i 2003, inkludert vår problembaserte (PBL) studiemodell.

Hovedformålet med kurset er å bygge en *metodeplattform*, det vil si grunnkunnskap om retten og juridisk metode, slik at studentene rustes for arbeid med materielle rettsregler og rettsfelt i senere kurs. Metodeplattformen bygges opp ved et gjennomgående fokus på utvalgte grunntrekk ved juridisk metode, som at rettsanvendelse er ordlydsorientert og løsningsrettet og at høyesterettspraksis kan ha prejudikatvirkning. Rettsstatens siktemål og rettsanvenderes ansvar for å *anvende* retten på en måte som høster legitimitet i samfunnet, blir presentert som begrunnelse for at vi har en juridisk metodelære og innholdet av denne. Exfac legger med andre ord grunnsteinen i jusstudiet generelt og i arbeidet med juridisk metode spesielt.

I tråd med de pedagogiske prinsippene for studiet, er skrive trening et sentralt læringsverktøy i kurset. Skrive treningen er primært rettet mot teoretiske fremstillinger av gjennomgangstema i juridisk metode, som for eksempel Høyesteretts rolle som prejudikatdomstol eller betydningen av EMDs praksis for norsk rett. Gjennom arbeidet med disse temaene gir kurset en innføring i juridisk grunnstoff, går gjennom metodelærens begrepsapparat, belyser hvordan jurister kommer frem til rettsregler og forklarer rammer for faktumfastsettelse i rettsanvendelse.

I kurset gis det også en grunnleggende innføring i praktikumsteknikk, og alle studentene skiver en liten praktikum (800-1200 ord) som et obligatorisk arbeidskrav.

Når kurset er avsluttet, skal studentene ha grunnkunnskap om juridisk metode, forståelse for at juridisk metode utvikles i et tett samspill mellom rett og samfunn, og nok ferdigheter til å kunne løse enkle rettsspørsmål.

2. Nærmere om innholdet av kurset sett i lys av læringsmålene

Læringsutbyttet for exfac gjenspeiler de ovenfor nevnte målene for kurset. I læringsutbytte-beskrivelsen er det blant annet fremhevet at studentene skal ha kunnskap om og forståelse av «kva ein rettsregel er og korleis slike reglar blir til og blir endra».

For å belyse dette og øvrige læringspunkter synliggjør vi blant annet den overordnede rettsregelstrukturen (hvis-så) og rettsreglers mer spesifikke vilkårsstruktur for studentene. Vi gir en rekke ek-

sempler på at ulike typer vilkår (som f.eks kumulative eller alternative) og trekker fram at en fragmentarisk lovteknikk innebærer at vilkårsstrukturen for en rettsregel kan være spredt på flere paragrafer og lover. Et hovedbudskap er videre at rettsregelen er et *sluttprodukt* av en rettsanvendelsesprosess. Et annet hovedbudskap er at rettsanvendelse er vilkårsstyrt og at det finnes *to* vesensforskjellige måter å utvikle rettsregler på – gjennom lovfestet eller ulovfestet rett. Vi fokuserer gjennomgående på sentrale sider ved juridisk metode, som rettskilder, hjemmelskrav, rettskildeprinsipper, rettsanvendelsens ulike faser, tolkningsresultater, vurderinger som ledd i rettsanvendelse og faktumfastsettelse. I undervisningen legger vi vekt på å finne varierte og aktuelle eksempler fra blant annet lov, Grunnlov og rettspraksis fra nasjonale og internasjonale domstoler, som kan illustrere disse poengene.

Undervisningsopplegget bygger på tett kontakt mellom studenter og seminarleder gjennom en intens undervisningsperiode. Foruten 24 timers forelesninger, er det i dag 10 obligatoriske seminar-samlinger med en vitenskapelig ansatt som seminarleder. Seminargruppene består av 20-25 studenter, og hver student må oppfylle en rekke arbeidskrav for å kunne gå opp til eksamen i emnet; dels muntlige fremførelser i seminarsamlingene og dels skriftlige individuelle innleveringer.

Alle studentene skriver og får individuell tilbakemelding på en praktikumsoppgave (800-1200 ord) og en teorioppgave (inntil 1800 ord) i løpet av kurset. Seminarlederne veileder studentene i gjennomføringen av de obligatoriske aktivitetene, og arbeidsgruppelederene retter praktikumsoppgaven.

3. Litteratur og prøving

Kjernelitteraturen er Synne Sæther Mæhle og Ragna Aarli, *Fra lov til rett*, 2. utgave, Oslo 2017. Boken er skrevet i lys av tilbakemeldinger fra et bredt juridisk fagfellesskap, herunder kolleger i Oslo og ved Universitetet i Tromsø der boken er pensum, samt innspill fra et brukerpanel av våre egne jusstudenter fra exfackurset i 2016.

Nesten halvparten av *Fra lov til retts* 335 tekstsider (s. 160-310) gir en grunnleggende innføring i juridisk metode. Hovedtemaene som blir behandlet i denne delen av boken er:

- Rettslig argumentasjon (kapittel 7 – oversikt over rettsanvendelsesprosessen)
- Rettskildene (kapittel 8)
- Rettskildeprinsippene (kapittel 9)
- Vurderinger som ledd i rettsanvendelse (kapittel 10)
- Tolkningsresultater (kapittel 11)
- Faktumfastsettelsen (kapittel 12)

Prøvingen av studentene skjer ved en todelt eksamen der begge deler må bestås. Den ene delen er en 2 timers skoleeksamen der studentene besvarer 5 teorispmåls om sentrale emner i kurset. Den andre delen er en teorioppgave (1800 ord) som studenten har fremlagt muntlig og har fått anledning til å bearbeide etter skriftlige kommentarer fra seminarleder.

Vi har gjennomgående hatt svært gode tilbakemeldinger fra studentene på exfac.

Vedlegg 2

JUS114 Juridisk metode – kursets innhold

Erik Monsen

Generelt: om undervisningen, læringsutbytte og litteratur

Kurset er tilordnet kun 8 *studiepoeng* og gjennomføres normalt i løpet av omkring 6 uker i januar-februar hvert år, med forelesninger og arbeidsgruppe- og storgruppesamlinger.

Følgende er angitt som kursets *læringsutbytte*:

«Etter at kurset er gjennomført skal studenten kunne

- redegjøre for sentrale relevans-, slutnings- og vekt-/harmoniseringsprinsipper;*
- redegjøre for prinsippene for lovtolking, prinsippene for anvendelse av ulovfestet rett og prinsippene for regeldanning på "lovtomt" område; og*
- redegjøre for prinsippene for løsning av tilfeller av motstrid mellom rettsregler.»*

Kjernelitteratur er boken *Innføring i juridisk metode og oppgaveteknikk*, skrevet av emneansvarlig Erik Monsen. Studentene blir også gjort oppmerksomme på såkalt tilleggslitteratur. I forelesninger blir studentene sterkt oppfordret til å lese Hans Petter Gravers artikkel «I prinsippet prinsipiell – om rettsprinsipper» (TfR 2/2006), og holde denne fremstillingen opp mot lærebokens fremstilling av kvalifiserte reelle hensyn. De blir også oppfordret til å lese Magnus Aarbakkes artikkel «Harmonisering av rettskilder» (TfR 1966), særlig som en test av hvor langt den enkelte er kommet når det gjelder forståelsen av vanskelige vekt-/harmoniseringsprinsipper.

Nærmere om kursets innhold

Tidlig i kurset blir studentene gitt relativt grundig undervisning i det som tradisjonelt har blitt kalt «*relevans*», og som i læreboken blir foreslått omdøpt til «*legitimeringsprinsipper*» eller «*legitimiseringsringssystem*», idet tematikken vedrører legitimering av argumentkilder (rettskilder).

Denne del av undervisningen fremhever metodelærens fundament som et sett av verdipremisser. I læreboken og undervisningen blir disse verdipremissene delt inn i to hovedgrupper, nemlig *autoritet og demokratisk legitimitet* (til å fastlegge rettens eksistens og innhold) på den ene siden, og på den annen side *rasjonalitet* (som f.eks. rettssikkerhetsideologien med dens mange utslag, andre alminnelige rettslige verdier som f.eks. rettstekniske hensyn, samt rimelighets- og rettferdighetsvurderinger).

Autoritet, demokratisk legitimitet og (rettslig) rasjonalitet går som en «rød tråd» gjennom kurset. I grove trekk betyr dette at metodelærens *slutnings- og vektprinsipper* hele tiden blir forklart og forstått i lys av nevnte sett av verdipremisser. Dette har vist seg gunstig for å skape innsikt og forståelse hos studentene hva gjelder *juridisk tenkning og argumentasjon*. Eksempelvis er undervisningen egnet til å bevisstgjøre studentene på at tolkning på tvers av lovtekst og prejudikatfravik er betinget av tungtveiende rettskildemessige grunner, at dette kan forklares med henvisninger til metodelærens verdimesse fundament, og at rettsanvenderen ikke kan «postulere» løsninger men må argumentativt hente «råstoff» fra metodelærens verdimesse fundament for å ta stilling til slike metodespørsmål.

I undervisningen blir det understreket at juridisk argumentasjon er og bør være *bundet argumentasjon*, og at relevans-, slutnings- og vektprinsippene på helt sentrale punkter bidrar til denne bindingen på måter som er egnet til å ivareta og fremme verdier som inngår i metodelærens verdimesse fundament. I dette bildet blir studentene også gjort oppmerksomme på at rettsanvendelsen inneholder skjønnsmessige elementer som må forsøkes håndtert på best mulig måte sett i lys av nevnte verdimesse fundament.

Kurset har også et fokus rettet mot å forklare hvordan juridisk metodelære bidrar til å styre ulike rettsanvendelsesprosesser. I denne sammenheng blir det i læreboken pekt på at enhver prosess som består i å ta stilling til et rettsspørsmål, kan deles inn i to hovedsteg, nemlig *identifisering og fortolkning av primært rettsgrunnlag* (som grovt tegnet kan angis å være en rettsdannelse i form av lov, forskrift, avtale eller ulovfestet rett). Dermed kan det opereres med slike prosesser som f.eks. identifisering av lov som primært rettsgrunnlag; identifisering av ulovfestet rett autorisert av Høyesterett som primært rettsgrunnlag; identifisering av primært rettsgrunnlag via analogisk anvendelse av lovregel; fortolkning av lov (lovtolkningsprosessen); anvendelse av ulovfestet rett for å ta stilling til et rettsspørsmål. En stor del av undervisningen vedrører slike rettsanvendelsesprosesser.

Ved å fokusere på metodelære og rettsanvendelsesprosesser på denne måten kan man få bragt juridisk tenkning og argumentasjon til et nivå som for studentene oppleves som noenlunde konkret og gjenkjennbart, og det legges til rette for at studentene lettere skal kunne gjøre bruk av og reflektere omkring metodestoffet på senere kurs i materielle fag.

Nevnte inndeling i to hovedsteg blir innenfor fagets rammer forstått i lys av et *hjemmelskrav* i norsk rett; juridiske rettigheter og forpliktelser må ha forankring i rettsregel, og en rettsregel er sluttproduktet av en fortolkningsprosess med utgangspunkt i et primært rettsgrunnlag. Dette leder så over til *særskilte hjemmelskrav*, og da særlig *legalitetsprinsippene* på forvaltningsrettens og strafferettens område. I undervisningen blir det lagt relativt stor vekt på å gi studentene kunnskap om legalitetsprinsippenes funksjon som hjemmelskrav og tolkningsprinsipp. Denne delen av undervisningen bidrar til å utvikle ytterligere studentenes forståelse av verdipremissenes innslag og forklarende kraft i metodelæren.

Kursets innhold er grunnleggende sett ikke så veldig annerledes enn tidligere tiders kurs i «Rettskildelære», i alle fall hva gjelder fokus på *relevans-, slutnings- og vektprinsipper*, men læreboken og undervisningen er på mange måter innrettet annerledes ved at det er et betydelig fokus på *metodelærens verdimessige fundament* (som en «rød tråd»), ulike *hjemmelskrav*, og henholdsvis *identifisering og fortolkning av primært rettsgrunnlag*, og derigjennom slike ulike *rettsanvendelsesprosesser* som bl.a. lovtolkningsprosessen, analogisk anvendelse av lovregel, anvendelse av ulovfestet rett. Kurset tilbyr ikke noen «slavisk» gjennomgang av ulike rettskilder, men har tvert om et mer «operativt» tilsnitt, idet det teoretiske metodestoffet ikke bare blir undervist som sådant, men også blir satt inn i strukturer som er egnet til å belyse viktig operasjonalisering av metodestoffet. At studentene også blir i stand til å reflektere omkring hva som er hensiktsmessige strukturer for å besvare praktikumsoppgaver (og andre oppgavetyper), er en gunstig bi-effekt av kurset.

Bergen, 14.2.2018

Erik Monsen

Vedlegg 3

De metodiske fordypningspunktene i JUS133

Knut Martin Tande

Den delen av juridisk metode som faget JUS133 går dypere inn i, og som samtidig skal gi dypere forståelse for konkrete rettsområder, kan oppsummeres på denne måten:

1) Problemformulering og argumentasjon med utgangspunkt i rettskildeprinsippene

Vi foretar en dypere analyse av problemformulering og argumentasjon i et metodisk perspektiv. Dette innebærer at vi ser detaljert på hvilke valgmuligheter rettsanvenderen står overfor i løpet av rettsanvendelsesprosessen, og hvordan rettsanvenderens valg og vurderinger kan kvalitetssikres i tilstrekkelig grad. Det gjelder både slutninger fra de enkelte rettskildene, og harmoniseringen av de samme rettskildene.

Tradisjonell rettskilde- og metodelære fokuserer i stor grad på harmoniseringsdelen av rettsanvendelsesprosessen når det gjelder valgmuligheter og vurderinger fra rettsanvenderens side. Som en nærmere analyse av rettspraksis vil vise, oppstår det imidlertid tilsvarende valgmuligheter som må kvalitetssikres allerede på slutningsstadiet.

I tillegg hevder nyere juridisk litteratur at fremstillingen av harmoniseringen av rettskilder i tradisjonell rettskildelære ofte gir for få eller uklare metodiske retningslinjer til at rettslige valg og vurderinger blir tilstrekkelig kvalitetssikret. I JUS133 ser vi nærmere på om denne kritikken er berettiget i et kvalitets-sikringsperspektiv.

Dette første fordypningspunktet i rettskilde- og metodelæren blir særlig behandlet i del I av forelesningene og forelesningsdisposisjonen.

2) Kvalitetssikring av rettslige valg og vurderinger med utgangspunkt i ulike teoretiske grunnposisjoner i metodelæren

For å vise at det finnes ulike innfallsvinkler til kvalitetssikring av valg og vurderinger i rettsanvendelsesprosessen i et metodisk perspektiv, går vi også inn på ulike teoretiske grunnposisjoner i metodelæren, representert ved ulike juridiske forfattere. Mens Nils Nygaard i boken «Rettsgrunnlag og standpunkt» i utgangspunktet utleder metodiske retningslinjer av grunnleggende verdier i rettssystemet, utleder Torstein Eckhoff metodiske retningslinjer av Høyesteretts praksis over tid. Dette fører til ulikheter i formuleringen av metodiske retningslinjer, samtidig som det kan diskuteres hvor store forskjellene blir samlet sett.

Og i nyere juridisk litteratur fremkommer ytterligere innfallsvinkler til juridisk metode. Enkelte juridiske forfattere tar til orde for at tolkning av rettsregler må bygge på tekstlojalitet i større grad enn det tradisjonell juridisk metode gjør. Andre forfattere mener at problemformulering og argumentasjon i større grad må utgangspunkt i verdier og sammenhenger på de ulike rettsområdene som rettstvisten gjelder.

Jeg redegjør for en del av disse metodiske grunnposisjonene i artikkelen «Individuelle valg og vurderinger», publisert i Jussens Venner i 2011. Samtidig forsøker jeg å vise hvordan de ulike grunnposisjonene kan påvirke synet på kvalitetssikring av valg og vurderinger, inkludert problemformulering og argumentasjon, i rettsanvendelsesprosessen. I JUS133 går vi enda grundigere inn på dette enn i artikkelen.

Som en særlig problemstilling, går vi i JUS133 dessuten inn på spørsmålet om spillerommet for rettsutvikling innenfor rettssystemet, og hvordan rettsutvikling finner sted, særlig i lys av Høyesterett som prejudikatsdomstol. Også her vil ulike metodiske posisjoner kunne lede til ulike syn på hvor langt og på hvilken måte rettsutvikling bør skje, og teorier knyttet til rettslig koherens er særlig interessante.

Ulike metodiske grunnposisjoner, og deres betydning for hvordan rettslige valg og vurderinger blir kvalitetssikret, inkludert valg og vurderinger knyttet til rettsutvikling, blir behandlet i del II av forelesningene og forelesningsdisposisjonen.

3) Juridisk metode i lys av internasjonaliseringen av norsk rett

Et tredje fordypningspunkt i JUS133 er juridisk metode i lys av internasjonaliseringen av norsk rett. Rettsanvenderen står her overfor to oppgaver:

For det første må konvensjonsbestemmelsene tolkes for å avgjøre hvilket innhold de har i sin egen rettssfære. EU-rettslige regler må tolkes i samsvar med EU-domstolens metode, mens Den europeiske menneskerettighetsdomstolens metode må anvendes ved tolkningen av Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen.

For det andre må konvensjonsforpliktelsene sammenholdes med de nasjonale rettskildene, med sikte på å foreta en generell tolkning av den nasjonale rettsregelen, eller ta stilling til et konkret rettsspørsmål ut fra nasjonal rett.

I juridisk litteratur blir det fremhevet at norsk juridisk metode er endret nokså fundamentalt som følge av at det har vært en nokså sterk økning i den internasjonale rettens betydning i saker for norske domstoler. Og norsk Høyesterett har vært en progressiv kraft i utviklingen av den norske juridisk metoden i dette møtet mellom nasjonal og internasjonal rett.

I JUS133 ser vi nærmere på hva denne utviklingen består i, blant annet ved å se nærmere på overordnede prinsipper som effektivitetsprinsippet og presumpsjonsprinsippet ved anvendelsen av internasjonal rett, rekkefølgen i behandlingen av internasjonal og nasjonal rett, samt innvirkningen av internasjonal ved behandlingen av norske kilder, i slutningsomgangen og ved harmoniseringen av kildene.

4) Rettsanvenderens individuelle ansvar for kvalitetssikring av valg og vurderinger

I del IV av forelesningene og forelesningsdisposisjonen kommer vi inn på et fjerde metodisk fordypningspunkt, nemlig hvordan rettsanvenderens faglige og metodiske kunnskapsnivå, analytiske ferdigheter, innsatsvilje og vilje til å etterprøve sin egen forforståelse, kan påvirke kvaliteten på rettslig problemformulering og argumentasjon.

Ut fra en hermeneutisk innfallsvinkel til juridisk virksomhet, kan rettsanvenderens juridiske erkjennelser bare skje ut fra vedkommendes individuelle forforståelse. Men det er viktig at rettsanvenderen

ikke lar denne individuelle for forståelsen komme i veien for en grundig og balansert rettslig analyse, basert på autoriserte tekster og intersubjektivt anerkjente verdier og sammenhenger i rettssystemet.

Med utgangspunkt i det som er skrevet om individuelt ansvar for kvalitetssikring av rettslige vurderinger i kapittel 1 og 5 av artikkelen «Individuelle valg og vurderinger i rettsanvendelsesprosessen», og materialet i de tre foregående fordypningspunktene, drøfter vi hvilke krav som må eller bør stilles til den enkelte rettsanvender på dette punktet. I internasjonal rettsteori behandler en ofte slike krav til rettsanvenderen under betegnelsen «Virtue Jurisprudence».

I denne forbindelse kan det være grunn til å minne om et skille som vi kommer inn på i forbindelse med de tre foregående fordypningspunktene: Rettsanvenderen kan ha foretatt sine rettslige overveielser, og inntatt sitt rettslige standpunkt, før vedkommende utformer sin ytre begrunnelse for standpunktet. De metodiske retningslinjene må derfor omfatte både rettsanvenderens indre overveielser og ytre begrunnelser, selv om det ikke nødvendigvis blir sammenfall mellom retningslinjene i de to henseendene. En kan for eksempel ikke forvente at rettsanvenderen i sin begrunnelse skal gjøre rede for alle overveielser som har ledet frem til et standpunkt.